

59 = št. 1-2; April.

GORISKA KNJIZNICA

Per 1328/1958/59

10013727,1

COBISS e

KULTURNI ODMEVI

1958

1

" Kulturni odmevi " prosvetna revija,
glasilo DPD " Svoboda " Ajdovščina,
Leto I./1958. Izhaja četrletno.

Vsebina :

Marjan Telatko : " Veliko pričakovanje "

Marjan Brecelj : " Pesem "

" Srečanje "

Dane Lokar : " Prepadeni krojač "
(odlomek)

Marjan Telatko : " Naši srčni utripi "

Manica Lobnik : " Pravi Jirga " (od-
lomek iz romana)

Josip Bizjak : " Slovo "

" Kot luč "

Nikica Trebižan: " Zaman "

Marjan Brecelj : " Pomlad ob Vipavi "

Lojze Bizjak : " O varstvu kulturnih
spomenikov "

Pavle Plesničar: " Ajdovščina "

Kulturni pregled: Cankarjev " Kralj na
Betajnovi" na odru v
Vel. Žabljah (M.L.)
kratke beležke o delu
ajdovske "Svobode "
/ M.R. /

Umetniška priloga: Ivo Kovač " Gorenje "

8581----

Ureja uredniški odbor :

Lojze Bizjak, Ivo Kovač, Joži-
ca Sever in Marjan Telatko. Od-
govorni urednik: Marjan Telat-
ko. Naslov uredništva in upra-
ve : " Kulturni odmevi", Aj -
dovščina-Gregorčičeva 19, te -
lefon 33.

Ajdovščina, aprila 1958

P 1328 / 1. 1958/59

D P 13.727 / 1981

12 zgodovini je vedno tako : vsaka vojna je podobna kockanju. Kockanju z ljudmi, z njihovim čustvovanjem, mišljenjem in zahtevami. Mešanica trgovine in splet - karjenja z življenji dobrih in hudobnih ljudi. In v večini slučajev prej ali slej zmagajo v njej tisti, ki se z vsem srcem in dušo borijo za plemenito in pravično stvar človeštva - svobodo ljudstva.

Tako je bilo tudi z nami v zadnji veliki domovinski vojni. Ta kratka zgodba, pravzaprav le nekaj odlomkov iz nje, ki so jo napisali junaki iz naših svobodnih gozdov, zgovorno pripoveduje o tem. V njej ni nič več grozot, trpljenja, bede, krvi in hladnega diha smrti. Ne, na njih mesto je stopilo veselje in radost, smeh in vrisk življenja zaradi pravično priborjene zmage.

+

Bilo je konec aprila leta 1945. Okrog baz Glavnega štaba in Izvršnega odbora v Kočevskem Rogu je bilo vse živo. Velika sončna gmota se še ni skrila za debelimi smrekami, ko je padlo med moštvo mladih borcev V. bataljona KNOJa povelje :

Tovariši ! Na veliko pot pojdemo ! se je prišepetavalo od borca do borca.

-Kam? - so radovedno spraševali drug drugega.

-V Trst ? Gorico? Morda že proti beli Ljubljani? - a pravega odgovora ni bilo. Naveličali so se že čakanja in pohajkovanja tod okoli, ko vendar že vsi vedo, da naši čistijo in gonijo nemško svojat iz Istre in Primorske in da ni daleč dan popolne svobode našega ljudstva.

-Odlična taktika, prava vojna strategija ! Odrezali bomo sovražnika in ga zajeli na naših narodnostnih mejah - so modrovali starejši med moštvom.

-Mi pa tu počivamo! se nestrpno zagodrnjali mlajši, pa so takoj spet obmolknili. V barakah glavnega štaba so se vžgale luči, kot so se vžigale in gorele skozi vse noči že nekaj dni nazaj. Te luči so mnogo pomenile in kurirji so odhajali odtod eden za drugim na vse strani in se zopet vračali. Bili so resni, molčeči, toda na obrazih se jim je odražala radost.

-Torej, kaj bi tarnali! Jutri tudi mi odpotujemo, -
no se pomirili in odhajali v svoja bivališča na počit-
tek.

Drugi dan zarana so odšli na pot. Kam, takej niso
vedeli. Spremljali so na kamionih Izvršni odbor, ki je
odšel, da dokonča veliko delo. Potovali so ob reki Kol-
pi, v velikem loku skozi hrvaško ozemlje proti Sloven-
skemu Primorju. Vožnja je bila vse bolj utrudljiva .
Že dva dni so na potu in trikrat so počivali. Vreme je
slabo in tudi našim voditeljem se ne muči kaj poseb-
no. Težke megle se pode okrog Snežnika. Prvi maj je
za njimi, a le poredko se sonce prebije skozi oblake
in oblije zemljo. Pomikajo se skozi snežniške gozdo-
ve. Med gostimi smrekami se vije gozdna cesta. Tako
tiho je med njimi, kakor da se vozijo skozi pravljíč-
ni svet. Čez noč ostanejo v osvobojeno Ilirski Bis-
trici. Tu se je šele odprl borec cilj njihovega po-
tovanja.

V Ajdovščino gremo ! Tam bo ustoličena prva sloven-
ska vlada ! so izvedeli.

-Hura ! Hura ! Hura ! so vzklikali vsi presrečni ,
ko so zvedeli to novico.

+

Na glavni asfaltirani cesti proti Ajdovščini so
vsepovsod še vidni sledovi premaganih. Razbite puške,
municija, na pol razdrti mitraljezi, preobrnjena ko-
mora, čelade, usnjene torbe, kupi papirja leže ob ces-
ti. Tudi odvrženi topovi leže v obcestnih jarkih in
vsemogoče, kar je odvrigel sovražnik v svojem paničnem
begu pred našo vojsko. Na predvečer petega maja so na
cilju. V mestu so ulice polne ljudstva, povsod vise
slovenske, jugoslovanske, proletarske zastave. Z vseh
strani prihajajo ljudje : iz Štanjela, Vipave, Pred-
meje, Šempasa, Dornerka, Gorice ... Tisoči, ne deset-
tisoči se zbirajo. Od povsod prihajajo nepregledne ko-
lone, pesem in vrisk.

- Gorica je naša, Trst je osvobojen!... -

- To je svoboda, to je triumf primorskega ljudstva!

- To noč pred velikim pričakovanjem je bilo v Ajdov-

ščini burno kot v velikem čebelnjaku. Petje, glas -
ba in rajanje vsepovsod. Povsod sproščena svobodna
slovenska beseda, prešeren smeh in vrisk.

Množice valovijo skozi mesto sem in tja, da dajo
duška svojim čustvom, ki so bila teptana na tej zem-
lji več desetletij. Okna v prvem nadstropju hotela
" Planika " žare v lučeh skozi vso noč. Kurirji pri-
hajajo in odhajajo. V krajni sobi se pripravlja Pe-
ter - Boris Kidrič s skrajnim naporom na svoj ju -
trišnji govor. Moti ga trušč veselja z ulice, nes -
pečnost in utrujenost. Večkrat se dvigne od pisanja
in stopi k oknu. Čelo pritisne na mrzlo steklo in si
sam prigovarja :

- Moram, moram končati. To naše ljudstvo je tega
vredno ! -

In izpod visokega, plemenitega čela se vžge nov
plamen v svetlosivih očeh, znamenje njegove nepre -
magljive odločnosti, da dokonča začeto delo.

+

Napočil je 5. maj 1945. Prelepo majsko vreme. Aj-
dovščina je živo mravljišče ljudi, zastav in prapo-
rov. Pred kino dvorano igra vojaška godba, po uli -
cah silne manifestacije. V dvorani se je ob 13. uri
začela svečana seja Predsedstva narodnoosvobodilne-
ga sveta. Dvorana je nabito polna ljudi, skoraj vsi
so v vojaških uniformah. Spredej častni gostje, zas-
topniki AVNOJ-a, jugoslovanskega parlamenta, jugos-
lovanske armade, narodne vlade Srbije, Hrvatske, še-
fi zavezniških vojnih misij in drugi. Za njimi pa
večina članov Slovenskega narodnoosvobodilnega sve-
ta in delegati Pokrajinskega narodnoosvobodilnega
odbora za Slovensko Primorje. Vzdušje v dvorani je
svečano, ko je predsednik Josip Vidmar odprl sejo in
sporočil, da je glavni namen le-te ustanovitve in
zaprisega prve slovenske ljudske vlade.

Nato je imel glavno poročilo Boris Kidrič Peter,
sekretar Izvršnega odbora OF, ki je med drugim de -
jal :

- Če premotrino iz vseh vidikov razvoj Osvobodil-
ne fronte, moramo predvsem ugotoviti, da so delovne

množice Slovenije v skupni osvobodilni borbi jugoslovenskega ljudstva rešile obstanek, čast in bodočnost slovenskega naroda. Cankarjevo smešenje reakcionarnega narodnjakarstva, te bedne slovenske karikature meščanskega nacionalizma, in Cankarjeva slutnja ljudskega, v človeštvo usmerjenega, za slovenski narod odrešilnega patriotizma, sta doživela svojo popolno materialno, zgodovinsko in taktično potrditev v Osvobodilni fronti. Dežavski razred je vtisnil Osvobodilni fronti od vsega začetka svoj udarni pečat. Osvobodilna fronta je lahko bila kos svojim izrednim nalogam prav zaradi tega, ker je nastala predvsem kot ljudsko osvobodilno gibanje svojega naroda, ker je bila zveza delovnega ljudstva vselej njeno osnovno družbeno vsebinsko jedro. -

Petrovim besedam je sledilo viharno odobravanje. Kako tudi ne! Saj je vsem tako jasno in preprosto razložil pomen in naloge Osvobodilne fronte.

Po temeljiti razpravi je bil prebran zakon o sestavi slovenske ljudske vlade in poverjen mandat za njeno sestavo Borisu Kidriču, ki je sestavil prvo ljudsko vlado Slovenije.

Temu svečanemu zgodovinskemu dogodku je sledilo na glavnem trgu veliko manifestativno zborovanje prebivalcev iz vseh krajev Primorske, ki so na ta dan prihiteli v Ajdovščino. Tu je črno ljudi, vzklikanja in navduševanja kar ne more biti konec. Godba zaigra mogočno "Hej Sloveni". Res se je množica umirila, ali v ljudeh nenavadno vzvalovi kri, kipi od radosti in veselja. Prvič po petindvajsetih letih suženjstva narod posluša ginjen svojo himno in ima pred seboj svojo prvo ljudsko vlado. To je res več ko preveč na en mah. Solze radosti, sreče vro iz oči in ljudje se jih ne sramujejo. To vse je tako lepo, nenavadno; sonce žari nad njimi, kot še nikoli ni sijalo. Ti slovensko primorsko ljudstvo, kaj bi še več? S tribune se je oglasila slovenska beseda. Prvi jo je spregovoril Jože Vidmar, nato dr. Jože Vilfan in pisatelj France Bevk.

Ko pa je stopil pred mikrofonski Peter Boris Kidrič, prvi predsednik slovenske ljudske vlade, se je dvignil val navdušenja, ki se kar ni mogel umiriti. Predstavil se jim je mož, ki je bil vreden zaupanja. Mlad,

veder, nasmejan in plemenit obraz. Govoril je kot vulkan, ki bruha svojo moč, in je neizprosno v borbi za dokončno zmago naše revolucije. Bil je res velik mož naše socialne revolucije, mož poštenja, ki ga je naše ljudstvo vzljubilo na mah, in gromko je pritrjevalo njegovim klenim besedam.

Desetega maja je ta prva slovenska ljudska vlada odšla iz Ajdovščine v osvobojeno prestolnico Slovenije - belo Ljubljano.

Marijan Breclj

PESEM

Zvezde neme so in blede,
zvezde ne žarijo več.
Sleherni jih gib že zmede,
zdaj so tu, že ni jih več.

Kaj bi zvezde hladne meni !
Jaz poznam le dvoje zvezd;
te mi svetijo v temi,
kjer ni luči, kjer ni cest ...

Dvoje zvezd v enem cvetu ...
- Ta skrivnostni cvet si ti,
zdaj mi svetijo na svetu,
da teme več v meni ni ...

SREČANJE

Kako me peče tvoja roka !
Zbudila si v meni otroka
dni davnih in sivi obup
si v meni prižgala
in nisi pustila obljub -
O, daj mi roke v poljub !

Dane Lokar

PREPADENI KROJAČ
(odlomek)

Jgralec sem, ne pomaga nič. Moj oder je ves svet, lahko bi prišel pod polutnik, pa bi se prav tako porogral. Povsod, kjer bje življenje, je moje gledališče.

Napravilo pa se je to pot drugače kakor zadnjič, prav narobe.

Moj soigralec je bil krojač. Imel je tiste dobrohotne črne oči, malo vlažne, ki jih včasih srečujete na goriški strani, za Pahorja se je pisal. Takrat, po prvi vojni, je bilo tisoč lir velik denar.

"Mojster," mu pravim, "obleko, novo obleko bi rad."

Vsega me izmeri in premeri, zapisuje, misli, gleda mene, gleda blago, ko odmota zavitek. "Blago pa, blago!" pravi, "dobro ste izbrali", in me spet gleda, nalahko pomežikuje z očmi. Popolnoma dobrodušen je, dobrohoten, to vidim, ko se poslavlja, a malce sva oba razmišljena.

"Kmalu se vrnem". Pahor začudeno pogleda, ko položim predenj bankovec za tisoč lir in pravim: "Od svetega duha ne morete živeti ne delati, mojster, vzemite si, kar vam gre na račun!"

Zaskrbljeno me pogleda.

"Na sledi smo!" pomislim.

"Ne morem menjati, nimam drobiža, to je prevelik denar zame. Počakal bom."

In gleda bankovec, kakor da ga še ni videl. "Nič ne, odgovorim odločno, "povrnem se, ko boste menjali. Upam, da se lahko zanesem na vas. Ali ne?"

Da bi ne bil tega rekel! Zvedel sem, še prekmalu sem zvedel, da je moj mojster malone obolel, ker me ni bilo več nazaj. Tiščal ga je neizmenjani, pridržani denar. Rad bi bil izmenjal, vrnil, toda komu? Ni me poznal, ni vedel mojega imena ne od kod sem prišel in moj tisočak ga je tiščal. Ni mu dal miru, ne, prevelika poštenost, tanka vest ni zmeraj dobra.

Sedaj je veliko postajal pred svojo delavnico, nikar poprej ni bilo tega. Oziral se je gor pa dol, strmel - koga je čakal? Včasih je stopil na prste, kakor

da je uzrl v daljavi na trgu nekoga, ki prihuljeno hiti dalje. Ne, mene ni bilo nazaj, nisem šel v mesto. Dal sem nedolžni duši, da se je vicala.

Največ časa mu je vzelo in najgrenkejše skrbi mu je prizadejalo poizvedovanje, kdo bi jaz mogel biti. Najprej si obraz svojega odjemalca ni zadosti na - tančno ogledal, nato je pa obžaloval. Seveda, sprva ni nič mislil.

Potem me je ljudem, ki so prihajali k njemu, opisoval, pa ni bil nikoli gotov, ali je prav ujel, ko me je bil videl, ali je prav podal sedaj, ko je sliko dopolnjeval. Pomagal si je z merami, ki jih je imel zapisane, toda ljudje, ki so ga poslušali, niso bili tako natančni.

Nekoč je vskhiknil sam pri sebi :

" Sto dvajset ... v pas. "

" Stavim, da je Devetak iz Tolmina, poštar, " je trdil nekega dne, toda prepričali so ga, da to ni mogoče, in njegova misel se je obrnila drugam .

" Potem je pa Janko iz Bovca, trgovec, velika zver, zanesljivo vem, " se je vnemal.

Črv dvoma, ki ga je razjedal, mu je prišepnil :

" Križnič iz Kanala ! "

Odgovoril je momljaje :

" Ima brado - ni ta ! "

Vajenec, ki je sedel na nizkem stolčku, je čivknil kakor ponevedoma.

" Gorjani drugače zavijajo, ta ni bil hribovec, " in je Pahorja pošteno zmedel.

" Taka odgovornost, " se je včasih nenadoma zdrznil pred ljudmi, " popolnoma neznan človek me je ujel v zanko. " -

O veličina igre, neznansko gomazenje pod kožo, ko se skrivaš za masko in za drugo masko !

Moj krojaček je medtem zbledel, zvenel in roka se mu je tresla.

" Nikdar več ne sprejemem take odgovornosti, " mi je zatrjeval, ko sem se vrnil čez pol leta.

" Ne, vedel sem, da je denar dobro shranjen " , sem mu zatrjeval in ga miril, " vedel sem . "

Toda on venomer :

" Nikdar več - "

Razumel sem, da bo to ovelo lice potrebovalo časa,
da si opomore, tudi duša bo potrebovala časa, da se
zopet umiri in se bo začela pri svojem delu kakor črn
v zatišnem pristanu.

Ahi mi je bilo igre žal ?

+

Marjan Telatko

" NAŠI SRČNI UTRUPI "

Sredi noči je zavpil nekdo,
Kdo vendar si, ki kličeš v noč ?
V noč, ki v besu sovraga,
do grla zaklana sni ;

So bratje zaslužnjeni
Od prokletega Germana
Od svojih ljudi izdana ...

Skozi okno gozdovi šume,
moj, tvoj - vseh ljudi
Obraz na mizi leži
In srce drhti v klicu noči.

Kdo vendar si ?

O, že vem ! -- To si bil ti, Tito! -

Vžgani so krcjovi,
Po hribih, doleh,
In luč bleščeča
Razlila se je
Po srcih ljudeh -- To si bil ti, Tito ! -

Kaj je bilo tisto,
kar je Tebe gnalo naprej,
Skozi burjo in sneg
Sovražnikov mnogi oklep,
Da nisi klonil
Ne prej ne slej... - Kaj je bilo tisto? -

Bil je jekel,
Človek cel,
A z njim avantgarda
Proletarskih brigada - To si bil ti, Tito!

Konec delo krasi,
pravi narod Tvoj,
a kaj je lepše,
ko tvoj izvojevani boj.

Hej svobođa, smrt tiranom !
Skozi štiri težka leta Golgote
Odročil si ti narod svoj !

(odlomek iz satiričnega romana)

Z Jurjem Lonkecom sva se vozila s kolesi po dre - voredu okrajnega mesta. Bila je še zgodaj. Okrog drevja se je ovijala megla, ko da bi bila drevesna debla dimniki, ki puščajo na svojem dnu. Cesta je bila mokra, plotovi orošeni, ko da bi vso noč nekdo kihal vanje. Psi so se z nasršeno dlako plazili proti domovom in bili so podobi reakcionarnim elementom, ki si niso našli primerne psice. Dva okrajna kamiona sta se peljala z aluminijastimi kanglami z rdečimi patentnimi pokrovi na teren po mleko. Ženske so bi - le ž v vrsti za kruh in gledale izpod rut, ko da so na sledi kurjim tatovom.

" Čudim se, čemu ni zjutraj v takem mestecu več optimizma ", sem potožil Juriju Lonkecu, a sem takoj spet umolknil, ker sem začutil, da so taki ekspedi - torji brez poetičnosti. A tem bolj sem sam čutil, da manjka tej jutranji romantiki vrišč mlekaric, ki ti navsezgodaj potiskajo gare s kanglami in se z drenjem ogibajo kolesarjem. Prosim, sem absolutno za mehani - zacijo preskrbe, za terensko zbiralnico mleka, toda romantika zaradi mehanizacije pač izumira.

" Na kaj misliš tovariš ?" sem vprašal Jurija Lonkeca, kajti nimam rad, če človek ob meni predolgo molči. Molč je najbolj sumljiv znak pri človeku. Že iz izkušnje vem, da sem se pri priči znašel, če sp selju - dje prepirali in zabavljali, če pa se se samo bulji - li vame, mi je zmanjkalo besed, postalo mi je vroče, obletel me je mraz in navsezadnje sem se vedno zelo hi - tro odstranil, ko da bi se zbal, da me bo kaka zahr - btna bolezen kar v njihovi sredi pograbila.

" Mislim, kaj bom počel?" je vzdihnil Jurij Lonkec.

" Tovariš, če so te poslali na bolniški dopust, ne smeš prav nič več misliti ", sem ga podučil.

Spomnil sem se namreč na višjega referenta, ki mi je zjutraj, preden so me poslali na bolniški dopust rekel: " Samo to rabiš Jirga Butolen. V samoti si boš uredil misli, ki so se ti zmedle, v samoti si boš poplemenitil čustva, ki človeku na terenu posurove, in v samoti se boš poglobil vase. Nisem mu mogel reči, da je to ob mo - ji Trezi nemogoče, kajti potem bi me prijemale, čemu živim s tako žensko, toda jaz je nisem mogel pustiti, ko pa imava

enajst otrok. To je navsezadnje tudi neke vrste od -
govornost. " Končno so pa tudi otroške doklade in
trintrideset tisoč tudi ni pes , " sem zavzdihnil ,
da me je Jurij Lonkec začudeno pogledal in zamrmral :
Ha ? "

Odmahnil sem z roko, ni se mi zdelo verjetno, da bi
me Jurij Lonkec mogel razumeti.

" Torej, kaj nameravaš ? " sem se spet pozanimal
zanj. Iz izkušnje vem, da daje skrb nadrejenega po -
drejenemu vedno neke vrste uteho.

Jurij Lonkec je skomignil, a končno mi je le zau -
pal : " Ne znam drugega kot voditi ekspeditno knjigo.
Razumeš, to kar sem bil pred to funkcijo, pa ne maram
nikdar več biti ! "

Bilo je očitno, kaj je bil. In ker sem imel za ta -
ko situacijo popolno razumevanje, ga nisem maral spra -
ševati o tem, temveč sem ga želel potolažiti s tem, da
sem mu rekel : " Dobro, ekspeditna knjiga ni samo na
okraju, kaj ? " Zvito sem mu pomežiknil.

" Ni ! " je planil. " Tudi na okrožju je, na minis -
trstvu je ... " in hotel je hlastniti še celo višje .
Po tem sem presodil, da je že bolesto ambiciozen in
priznam, to me je ujezilo. V redu, če z okraja škiliš
na okrožje... toda ta je vse to nekako ingnoriral in
naravnost na ministrstvo; in če ga ne bi ustavil, bi
skočil še naprej. - A če sem ga samo pogledal : taka
reva !

" Tudi na občini je ekspeditna knjiga, " sem ga
hladno zavrnil, da bi ga uravnovesil.

Prvi trenutek je hotel planiti, a se je kmalu po -
tuhnil in kar z nedolžno nepojmljivostjo vprašal : " A,
tja da bi šel ? Na občino ? Ha ? "

" Seveda, človek, čemu pa imamo občine, če ne zato,
da sprejemajo, kar je na okraju odveč ! " No, končno
sva prišla do neke izhodiščne točke v najni debati. In
kot vsi ljudje, ki so imeli z menoj opravka, se je kar
strinjal z menoj. Pa kaj se ne bi, ljudje, saj je celo
sam višji referent na okraju nešteto krat rekel : " Po -
polnoma se strinjam s teboj, dragi Jurga Butolen, samo
lepo te prosim, ne razpravljaj o tem nikjer. Ko bo čas
dozorel, bom že jaz sprožil to tvojo svojevrstno idejo.
" Glejte ljudje nešteto krat takih edinstvenih predlo -
gov je ostalo neobjavljenih, ker jih je najbrže višji
referent pozabil, jaz pa zaradi tega, da ga ne bi pre -
raščal, tudi nisem mogel predlagati.

No, kaj se mi je končno že zdelo, da sem ga prepričal

o vrnitvi k ekspeditivni knjigi na občino, se je Jurij Lonkec skremžil :

" Toda pri nas ni občine ! "

To me je poparilo. " Hudiča, kje pa si, da nimaš občine ? Če zdaj niste prišli do svoje občine, ne boste prišli nikdar več. Tu pa ne morem pomagati. "

Še bolj pa je bil poparjen Jurij Lonkec. Molčala sva. Jaz sem sicer razmišljal, mislil sem napeto, kajti zavedal sem se, da je Jurij Lonkec preomejen, da bi karkoli mislil, bil pa je vsekakor v taki vražji in nerodni situaciji, ki je že zahtevala miselni napor, če jo je hotel izpeljati. Vodja ekspeditivne knjige s predizobrazbo, ki je ne gre omenjati, poslan sicer na začasni bolniški dopust, ki ga pa predan državljan ne sme brezplodno zabiti, če noče, da ga reakcija ujame v svoje mreže. Situacija je bila zanj vsekakor zamršena.

" Kako dolgo prädvidevaš z bolniško ? " me je zaradi sočutja zanimalo.

" Pojdi se solit ! Kaka bolniška ! Oduščen sem ! Fuč za vse čase. " Potem pa mi je pomežiknil, ko da premlevava isto skrivnost. " No, kako dolgo pa imaš ti voljno, Jirga Butolen ? Kaj ? Leto ali dve ? Ha, ha !

Ker sem vedel, da ne bom z njim opravil kar tako, sem mu moral razložiti, kako je bilo z menoj, da bo razumel, da nisem bil oduščen z okraja, da ni niti on oduščen, še manj referent, ki je šel včeraj na bolniški dopust, niti oni, ki je šel predvčerajšnjim. Res je, situacija je postala nekoliko nejasna, toda čas je prevelik, da bi ga taki Lonkeci zapopadli.

" Jirga Butolen, " povedal sem mu natanko tako, kot mi je rekel višji okrajni referent, " prosim te, v Tvojem lastnem in v interesu vsega okraja, spočij se ! Pusti v nemar vse skrbi in ideje, ki prekipevajo z revolucionarno ihtivostjo v tvoji glavi. Prenapeto je to za te. " Povedal sem mu tudi, da je imel sam višji referent solzne oči in ni me bilo sram priznati Juriju Lonkecu, da sem jih imel tudi jaz. Najbrže pa so jih imeli tudi vsi ostali, kajti neprestano so kihali v rokave med to debato.

" Tovariši ! Juriju Lonkecu sem povedal, kakor sem vzkliknil : " Tovariši, samo za nekaj dni pojdem, če je že skupna volja taka. Takoj se vrnem in spet bom visoko aktiven na vseh popriščih. "

" Bog nam pomagaj, s tem Jirgejom še ne bo konca, " je takrat vzkliknil tudi višji referent in videl sem, kako so mu vsi globoko prizadeti prikimali.

" Tovariši, svečano obljubim, da ne bo " sem jim zagotovil vzradoščem.

" O saj vemo, da so v tvoji glavi ideje razpete kot ogrodje marele in izstopajo na vseh koncih kot bodice pri raztrganem platnu, toda, Jirga Butolen, pritisni no, meni na ljubo, na sprožilec, zapri to svojo napeto marelo idej in spočij se ! Temeljito ! Verjemi mi, tudi jaz se bom v tvoji odsotnosti, kot vsi moji tovariši, globoko oddahnili, " mi je pred odhodom stisnil sam višji referent zaupno roko. " Glej, Jurij Lonkec, bil sem ganjen in obljubil sem mu, ker mu nisem in nisem mogel dopovedati, da mi ni do počitka, da se ne počutim slabo; ker ga pač nisem želel žalostiti. Če bi ti, Jurij Lonkec, videls kakim pomilovanjem so me gledali, ko sem odhajal z ožraja ! Brž ko pa sem samo usta odprl, so mi že s prstom migali k molku in zaprošali z mučeniškim glasom, ki ga imajo vsi ljudje, če sedajo k postelji - brezupno bolnega dragega človeka : " Lepo te prosim, Jirga Butolen, samo molči ! O, saj te poznam ! In v tem je bilo toliko iskrenosti, da sem pri priči zaslutil, da smo spet tako daleč, da se bo kateri razjokal, če bom rekel le še eno samo besedo. Vidiš, imel sem že od nekdanj tak vpliv na ljudi, da mi je sam višji referent nekoč rekel : " Če Jirga Butolen samo usta odpre, bi se človek razjokal. " In od takrat je bilo na okraju kar vsakdanje, da me je kdo razorožil : " Molči, Jirga Butolen, ne bi se še rad razjokal. "

Toda očitno je bilo, da Jurija Lokenca to ni prav nič zanimalo, kajti namesto vzpodbudne besede je rekel : " Kako torej misliš, da bi se jaz uredil ? "

Bil je ozko usmerjen samo vase, a meni, ki sem že po naravi dober človek, se je zasmilil.

" Na občino k ekspeditu ! " sem mu odločno svetoval.

" Ali si gluha, saj nimamo občine. Rekel sem ti že: pri nas še kaplana ni, ne da bi bila občina ! " je vzkliknil.

" Torj ste popolnoma na stopnji divjaštva, kaj ? " Zdaj sem že vedel, da mu bom pomagal. " Dobro, če ni pri vas občine, je pa pri nas. Z menoj greš ! Če še ni ekspeditne knjige na naši občini, jo bom pa uvedel. In če je že kdo pri ekspeditni knjigi, ga bom poslal na bolniški dopust. Kje pa je rečeno, da ljudje na občini ne bi potrebovali bolniškega dopusta ? "

" No, če bom s teboj prišel na občino, bo tako, ko da bi prinesel panet na čelu, " je menil dvoumno Jurij Lonkec. " Sicer pa prava figa. Zamudim ničesar ne, danes se pa splača vse poizkusiti. - Le kako boš to pravil - ha ? "

" Ne skrbi, sem Jirga Butolen, okrajni aktivista! " sem mu rekel. Gledal me je zabodeno, skomignil z rameni in najbrže mu je bilo to za nekaj časa dovolj.

Vidite, tako se je zgodilo, da sem ga peljal s seboj, čeprav sem vedel, da je ta skrb z njim popolnoma odveč, toda tako je pač, dobremu človeku se vedno ljudje vsiljujejo, ki jih potem vse življenje vleče za seboj. Oglasijo se za neko uslugo, ugodiš jim in potem jim dolgo ni. Ti si jih že pozabil in takrat spet pridejo na dan. Sklicujejo se na vse dobrote, ki si jim jih že storil, in s tem te obvezujejo k novim odgovornostim. Tako je bilo tudi z Jurijem Lonkecom. Nekeč sva bila skupaj na terenu, bilo je prvo leto po osvoboditvi. Človek je bil neroden kot svet, dokler ga ni teren sam oždelal. Neki kmet mu je ponujal zaseko, on pa: " Ne smem, ne bom, kaj pa mislite, podkupiti se pa ne dam! " In ni in ni vzel. Jaz pa sem odprl nahrbtnik, ga dal na klop in odšel v hlev. Tam sem popisal živino, medtem je bil hrbtnik naložen, ortal sem, ne da bi si rekel le eno samo besedo. " Si zdaj videl? " sem mu potem namignil. No, ker potem njega niso več pustili na teren, sem pozabil nanj. Oklenil se me je spet zdaj, ko sva se znašla oba na bolniškem dopustu. Dal ga bom k ekspeditu in tam bo nekaj časa z njim v redu, toda se bo karkoli zapletlo, ga bom imel spet na grbi. In ko bom pozneje odšel najmanj na okrožje, mi bo ta človek spet za petami. In to me je skrbelo. Kajti bilo je vprašanje, če bo tako veliki spremembi kos. In če medtem časom nemara ta inštanca izpade / Kar je lahko mimogrede /, bi prišel jaz kam više, toda tega si pač Jurij Lonkec ne bi mogel dovoliti.

Moje kolo je bila prava slika preživele mehanizacije. Bil pa je na njem poleg tega še madež, kajti v Stari Jugoslaviji je vozilo financarja, za časa okupacije pa je gulil na njem reakcionarne hlače neki vermanšafter. Narodna imovina mu je sicer odpisala zaradi tega precejšen del vrednosti in kolo je bilo dodeljeno meni.

Ob priliki ga zamenjam za " Moped ", sem rekel Lonkecu.

" Tebe bo že še nekaj časa držalo, kajne, tebe se sploh vsaka reč nekam dolgo drži, " je uvidevno vzkliknil.

" Res je, kar se tega tiče, se ne morem pritožiti, " sem mu zagotovil.

Ko sva se potem peljala, sem se skušal z njim pogovarjati o raznih osebnih stvareh, kajti s tem človekam najlažje zamotiš in duša se mu nekako odpre.

Zvedel sem, da sanja o Fiatu 600 in resno sem ga posvaril, da lahko take nerealne želje šibkega človeka zapeljajo v pravo korupcijo. Za primer sem mu navedel enega naših mlažjih referentov, ki ga je že dvosedežni Topolino pokopal. Bilo pa je tako s tem tovarišem: ne-
nič sem mu rekel, ko sva si obadva polnila zračnice s kurirjevo pumpo: "Moped bi bil za našo zvrst, to je od okrajnega do okrožnega aktivista." "A on?" "Dvo-
sedežni Topolino ali pa nič!"

"Veš, Jurij, brž ko mi je to rekel, mi je bilo, ko da bi prebral njegovo karakteristiko: kapitalistične ambicije!"

"Slaba reč pa ni bila", je trmoglavil Jurij Lonkec očitno pod napačnim vtisom te moje razlage.

"O tem nimaš ti pravice razmišljati. Načelno smeš misliti le tako daleč, kot segajo tvoje realne možnosti. Vse, kar je više, lahko človeka tvoje vrste zmede. Gotovo je, da nisem prezrl tega, da je imel zadnje kolo ovito z žico in priznam, človek se mi je zasmilil, toda dalje od Mopeda ne sme in ne sme misliti, kajti pravzaprav je zanj že to privilegij."

Jurij Lonkec je bil pravi neobdelan teren, a to ne ni motilo, ker me je aktivistično delo že od nekdanj pritezalo. Postajal sem naravnost odlične volje. Ozi-
ral sem se okrog sebe. Ljudje so delali s tisto zavze-
lostjo, kot delajo vsi kmetje, če se je zima zavlek-
la in obetajo biti oddaje v skladu s potrebami raz-
reda inteligence in delavcev. Srce mi je igralo. Ni
ga lepšega poklica, kot biti okrajni terenski akti-
vist, hoditi tako po okraju in videti na vsak korak
stvari, ki kličejo po ovvezni oddaji in obdavčenju.
Pri tem pa se ustavljati pri kmetih in jim dajati
nasvete: "Kako, tovariš kmet? Tu sadiš krompir,
verjemi meni, iz izkušenj vem, da bi moral tu saditi
koruto, in krompir na sosednjo njivo. Prijetno je ču-
titi, kako te drastijo kmetova ugovarjanja in mu z
užitkom oporekati: "Tvoje izkušnje so preživela,
tovariš kmet, to so zaostale tradicije, razumeš. Pre-
živelo se je to, pusti ti to! Direktiva je taka, ra-
zumeš?" In čutiš iz njegovih ust tisti prepričljivi-
vi, iskreni: "Razumem!" O, zadoščanje, kako zadoš-
čenje, če tako prapričaš takega pol kulaka, ki zaradi
družbene ureditve ni kulak, a ti čutiš, da je, ker vi-
diš na njegovi mizi, na lastne oči vidiš, še bel kruh.
In kakšen užitek je šele jeseni, ko prideš spet nao-
koli in se raduješ hektarskega dohosa, ki ga je še ve-
čji užitek obdavčevati. In šele potem ko rubiš, ko poz-
naš teren do zadnjega vlakna in te noben kmetov izgovor
ne more iztiriti, si gospodar situacije. "Kaj, Jurij
Lonkec, tom to ti je življenje."

" Mene ne mika," se je obregnil, ko sem mu do potankosti analiziral ta svoja občutja.

" Vem, ti si pravi tip, da postaneš okrnel uradnik, toda jaz sem človek s širokimi ambicijami, vsestransko razpoložen, razgiban in bister.!

" Pusti ti razpoloženje in bistrost! Jaz ne bi menjal s teboj, ker ti čisto nič ne pomaga, kako se počutiš, ampak kako se drugi ob tebi počutijo." Jurij Lonkec je mislil, da sem začel z njim filozofirati, da ima tudi on pogoje za tako debato.

" To se pravi, da si ti, Lonkec, brez notranjega zadovoljstva in uravnovešenosti. Čudno, čudno, človek bi pričakoval, da ravno to zahteva ekspeditna knjiga?! " Kaj pa če mu je ravno to manjkalo in brez tega tudi pri občinskem ekspeditu ne bo mogel, sem posumil. Kar zraslo me je. Nimam rad, če se s človekom komplicira.

" Jaz sem že v redu, kar brez skrbi. Jaz sem celo tako zelo v redu, da se čudim kake vrste čistka je bila, da sva midva oba potegnila za isti kratki konec? Se je ne čemu čudil.

" To definicijo med teboj in menoj pa kar prepusti ljudem, ki se ukvarjajo s karakteristikami," sem ga uravnal na njegovo podrejenost.

Potem pa je začel tarnati, da ne bo imel v novi občini stanovanja, da niti ne ve, kje bo jedel. Bile so z njim zares same težave.

" Dobro, to je osnovno, na to bi moral pomisliti, ko si se podal z menoj." Bil sem naravnost ogorčen, kako so nekateri ljudsje brezbržni.

Toda on me je spet debelo pogledal in me seveda razorožil, ker se mi nekoliko omejeni ljudsje že od nekdanj smilijo: " Tovariš si mi," sem mu rekel. " Prepusti to meni! Če te ne moti številna družina, veš enajst otrok imam." Nekoliko me je skrbelo. Vem, da so bile številne družine zelo v čisljih in so uživale popolno podporo z otroškimi dokladami, toda z Lonkecom sem imel kar slabe izkušnje. Nekam neuvideven je bil za vse, kar se ni tikalo ozko njega.

" O, mene še ptevilne krave niso motile. In kot vidiš, se tudi s teboj odlično razumem," mi je zagotovil.

Torej ni bilo nobene zapreke več, da ga ne bi vzel v svoje varstvo. In z radostnim srcem, kot vedno, kadar sem podvzemal nekaj velikega, sva se zapeljala v Irsovece.

Josip Bizjak

SLOVO

Ali pomniš mladih časov lepe dni,
šumenje slapov prvega spoznanja,
večerov makov svet - omahovanja,
sladkosti in nadej m̄m svit noči ?

Jož, srce spet po njih drhti
nad nje kot breskev veje sklanja
blag spomin; o njih bolešno sanja,
odkar se takrat mrko smo razšli .

In zdaj megle bolesti vsak razganja
in nove išče v dalji si moči,
o njih, ki so prešli, še vedno sanja.

A pozno se motrimo sredi znanja,
vsak kleše naj po svoje nove dni,
dokler visoko je še dan - me čuješ Tanja ?

+

KOT LUČ ...

Kot luč nam sije svetle sreče
vse jasno, toplo je v nas
teko nam leta v bežen čas.
A komaj hip nam ta odreče
že sence čutimo v duši,
in mrki smo in pusti
kot žrtveniki let nesreče.
Kako smo čudni, kakor čas
spreminjamo se v lišpu
in kar blesti v svitu,
je lišp in v lišpu tem je naš izvor.

Nikica Trebižan

ZAMAN

Zaman strmim
na ulice sanjave
in čakam, da kot takrat
pod oknom zazvenel bo tvoj korak.
Zaman poslušam
srca melodije,
ki jih pomlad šepeče.

Sladko vdihavam vonj
pomladnih cvetk
na oknu svoje hiše,
a v duši se mi trpko sladki dan
slovesa najinega riše.

Zaman mi v duši
vstala je pomlad
kot isti dan.

Zaman !

A res zaman ?

Morda pa vendarle
se vrne dan,
ko bova z roko v roki
prek poljan
obujala spomine.

+

Marjan Brecelj

POMLAD OB VIPAVI

Burja, dež, oblaki sivi,
ki hitijo mimo Čavna
- kakor težke, trpke misli -
in topoli v burji krivi.

Ob Vipavi dolge vrbe,
ki se sklanjajo nad vodo
kot lasje dekliške glave.

V zraku pesmi so sanjave
- iščem njihovo usodo -
še gore so kakor grbe ...

Kot bi igrale strune
na nevidni violini
in bi paleta držav v rokah
sam Segantini,

pomlad igra na drevje
po moji dolini,
zeleno in belo
prepleta s karmini.

Še v meni, še v meni,
o struže, zvenite !
Preljite se, barve,
sivino prekrjite ! ....

+

Lojze Bizjak

O VARSTVU KULTURNIH SPOMENIKOV

V naši državi, kjer je družba prevzela odgovornost za varstvo kulturnih spomenikov, so ti postali obča - ljudska last. Istočasno so dani vsi pogoji za nemote - no znanstveno delo. Potrebno pa je vzgojiti pravilen odnos do teh spomenikov, zato morajo ljudje spomenike spoznati in se naučiti ceniti jih. Če to dosežemo, bo - no dosegli tisto kulturno raven, ki je potrebna za izgradnjo nove, višje socialistične znanosti in kul - ture.

Zgodovinski in ostali kulturni spomeniki nam mora - jo biti najdražje, ker so tesno povezani z našim raz - vojem pa tudi z našim bistvom. Ti spomeniki so zrcalo naše preteklosti, so odraz naše splošne kulture in so odsev lepote naše domovine.

Najprej moramo ugotoviti, kaj razumemo pod besedo kulturni spomeniki. Ti so lahko zgodovinski, prirodoslovni, etnografski, geografski, umetnostni ali znan - stveni.

Področje spomenikov je zelo obširno in obsega lah - ko najden predmet v zemlji ali obširno lepoto cele po - krajine in naselja. Vselej pa mora spomenik vsebovati splošno kulturno prednost nekega ljudstva ali nekega naroda. Mi se bomo najprej seznanili z zgodovinskimi spomeniki in arheologijo, ki je veda za spoznavanje najstarejših materialnih spomenikov.

Arheologija ali tudi starinoslovje je še mlada zna - nast, vendar je njeno znanstveno delo tako ogromno, da ga danes komaj pregledamo.

Med umetnostne spomenike prištevamo v slikarstvu podnjeveško stensko slikarstvo ali freske. Če pregle - kulturno zgodovino poznega srednjega veka, se mo -

ramo čuditi, koliko spomenikov stenskega slikarstva se je ohranilo do danes. Mnogo spomenikov zgodnjega srednjega veka je bilo uničenih pod pretvezo, da je to barbarska umetnost, ki je bila krščanski dogmatiki v spotiko. Vendar se je tudi iz tega področja ohranilo toliko umetniških del, da si lahko ustvarimo pregled umetnostnega ustvarjanja v srednjem veku.

K najnovejšim kulturnim spomenikom prištevamo spomenike, ki opisujejo in predstavljajo našo narodnoosvobodilno borbo. V ta namen se je ustanovil poseben muzej v Ljubljani, To je muzej NOB. Zavod za varstvo kulturnih spomenikov ZRS je izdal že velike vsote denarja za obnovo najpomembnejših spomenikov iz NOB. Nujno so potrebni ukrepi, da se zavarujejo vsaj najvažnejši spomeniki pred razpadanjem. Teh spomenikov je tudi pri nas na Primorskem veliko.

Nastane vprašanje, kaj spada v naši občini pod zaščito in varstvo.

Naš kraj je eden najbogatejših arheoloških terenov na Primorskem, zato je potrebna posebno pri nas skrb, ko se vršijo izkopavanja, prezidovanje in nove gradnje.

Mnogo važnih zgodovinskih spomenikov so našli slučajno pri poljskih delih. Vse kar najdemo v zemlji in a nas spominja na neko zvezo s človeško kulturo, je za znanstvenika važno, n. pr. predmeti iz bakra, bronca, železa, glinena posoda, stara žgana opeka, človeške kosti, ostanki ognjišč in oglja, sledovi hrane itd. Kakor hitro naletimo na take predmete, se obrnimo na tukajšnja gimnazijo ali pa naravnost na muzejsko varstvo v Novi Gorici. S tem bomo storili veliko uslugo naši znanosti in kulturi. Mnogokrat iz nevednosti ali malomarnosti take predmete uničimo, zavržemo ali poškodujemo in s tem uničimo kulturno sled in povzročimo veliko kulturno škodo.

Varstvo kulturnih spomenikov ima svoj sedež v Ljubljani. Pri vsakem okraju se je ustanovila posebna komisija, ki skrbi za varstvo spomenikov. V zadnjem času obstoji taka komisija tudi v naši občini ali komun. Naloge komisije so predvsem seznaniti ljudi s cilji varstva in z važnostjo kulturnih spomenikov. To delo se lahko vrši s predavanji, še bolj uspešno z revijami, kakršna je ta, ki jo izdaja naša Svoboda. Mnogo bi lahko pomagali komisijam tudi učitelji po terenu. Varstvo nima samo naloge, da prepreči ropanje arheoloških, etnografskih in zgodovinskih dokumentov in terenov, ono skuša ukreniti vse, da se prouči najdeni predmet in tako dobi svojo družbeno vsebino.

Na območju naše občine imamo več takih arheoloških terenov. Sedaj, ko smo se seznanili s pomenom kulturnih spomenikov, nam bo lažje pristopiti k delu in podrobneje opisati to, kar nam je do sedaj znanega. Vsekakor je prav, da v kulturnih odmevih nekega kraja govorimo predvsem o kulturnih spomenikih tega. Le-ti nas vežejo s preteklostjo in nam mnogo pripomorejo za globlje spoznavanje ljudi in življenja nekega kraja. Naše primorsko ljudstvo ima pozitiven odnos do svoje kulture, to je dokazalo najbolje s tem, da je ohranilo slovenski značaj svoje zemlje prav tja do nekdanje naselitve.

+

Po teh uvodnih besedah bi bilo dobro seznaniti čitatelje z bogastvom zgodovinskih spomenikov, ki se nahajajo na našem arheološkem terenu.

Vsi vemo za kamnolom v Dobravljah. Ne vemo pa, da so prav tu našli najstarejšo najdbo iz paleolitika. Pri kopanju kamenja so naleteli na okamenele kosti jamskega medveda. Večino so jih razbili, kar jih je bilo na polici skoro pokončane jame; ohranilo se je nekaj zanimivih ostankov.

Drugo bogato najdišče iz latenske dobe pa se nahaja nad Lokavcem v bližini zapuščene cerkvice sv. Urbana. Pri kopanju novega vinograda je posestnik Batagelj naletel na staro grobišče. Tu je bilo več grobov v globini 70 cm. Našel je mnogo predmetov: zaponke iz bakra in železa, prstane iz bakra in srebra, lepo bakreno čelado, železne sulice itd. Najdba je iz predrimske dobe, ko so pri naših prebivalci Iliri in Kelti. Teren je še danes bogat s predmeti in čaka na strokovno izkopavanje. Zanimivo je dejstvo, da so pozneje našli tudi vzhodno od tega kraja, nad lokavško cesto, nekaj takih ostankov, ki pa so mlajšega nastanka in segajo v rimsko dobo. Ta prostor se imenuje na Ravni. Iz rimske dobe imamo v naših krajih še celo vrsto spomenikov, kar nam zgovorno priča, da so Rimljani precej gosto naselili našo dolino.

Najpomembnejše je vsekakor rimsko obzidje v Ajdovšini, ki je še danes v temeljih skoro v celoti ohranjeno. O tem kaj več v eni od prihodnjih številčk tega časopisa. Rimska vojaška utrdba je bila tudi nad Sv. Pavlom. Tu se še danes vidijo ostanki vojaške ceste, ki je vodila v utrdbo, mogočni zid na južni strani potoka in pa veliko rimskih grobov, ki se nahajajo v

bližini. Zanimivo je dejstvo, da so na ostankih stare kapelice domačini postavili malo cerkvico v spomin žrtvam iz osvobodilnega boja. Na stenah te cerkvice se nahajajo napisi partizanskih borcev, ki so padli za svobodo v tem kraju.

Če se spustimo po pobočju navzdol, naletimo na ostanke zelo starega naselja, ki so mu rekli - Čebuli -

Ostanke rimskih grobov so našli v Gojačah in v Vrtovinu ob glavni cesti. Tu se je mudila osebna komi - sija z Dunaja že v prvi svetovni vojni in odnesla več predmetov na Dunaj. Te predmete so našli avstrijski vojaki pri kopanju strelskih jarkov v teh vaseh. Tako bomo skušali od terena do terena prikazati zgodovinsko pomembnost našega kraja.

CANKARJEV "KRALJ NA BETAJNOVI" na odru v Velikih Žabljah.

Dramska družina DPD "Svobode" v Ajdovščini je s Cankarjevim "Kraljem na Betajnovi" dostojno obnovila igralsko dejavnost, vprašanje pa je, če jo je publika v Velikih Žabljah, kjer je bila premiera te drame, v nedeljo 26. januarja popoldne, razen velike udeležbe, tudi dovolj dostojno sprejela. Omejila bi se samo na izvedbo drame, a omenjam to bolj v informacijo, ker je pač jasno, da je pri nemirni publiko veliko težje igrati, da je v nekakem "hvaležnem" okolju igrati praznik, česar vsega dramski igralci "Svobode" tokrat niso bili v celoti deležni. Prav zato bodo nekatere ugotovitve, ki jih tu navedam že ne bistvene, ko se bodo predstavili na več ko lepem odru in pred publiko Ajdovščine, kateri je pač ta drama za otvoritev obnovljenega kulturnega doma najbolj namenjena.

Že v prvih prizorih so igralci obnovljene dramske sekcije "Svobode" v Ajdovščini preskočili okvir diletantov in se kot precej harmonična, vigrana celota zvrstili pred gledalci. Ta dojem, nekje več, drugje manj, niso do konca igre prav nič porušili. Dramski skupini se pač pozna, da ima v svoji sredini, in to prav v glavnih likih, rutinirane igralce, v ostalih vlogah pa disciplinirane začetnike, ki so se res potrudili, da bi bili čim boljši.

Kantor, ki ga je kot markantna pojava igral Marjan Telatko, je bil tip inteligentnega, prevejenega, surovega, brezobzirnega in včasih tudi človeškega kralja na Betajnovi. V vsem je delal vtis, da z lahkočo igra, in prav zato smo imeli občutek, da ni dal iz sebe še vsega. Ne mislim tu na neznanje teksta, ki proti koncu drugega in v tretjem dejanju precej šepa, celo tako, da ga je motilo, da se od enega svojega dialoga do drugega ni mogel sprostiti v mimiki in gestah in pripraviti skladno z zahtevo teksta. V sceni z Maksom Krnecem, ko mu Kantor pravi, da mu ne bo nihče verjel, če bo trdil za nje, ga, da je kradel in ubijal, je zelo, skoraj najbolj prepričljiv. Elegančna ironija bi se pa še stopnjevala, če bi obvladal tekst in bi se mogel povsem sprostiti. Preslab in premalo gospodovalen pa je izpadel Kantor v zaključni sceni, ko bi moral biti pravzaprav na višku svoje moči.

Njegov idejni nasprotnik je Maks Krnec, katerega je odigral Ivo Bat. Njegova naloga je dokaj težka, saj je avtor v to vlogo vnesel največ svoje ljubezni do razžaljenih in ponižanih ljudi. Je to nekoliko zanešenjaški revolucionar, pošten, toda topel in iskren človeški lik, do skrajnosti predan svojemu prepričanju. Kreacija Ivana Bata ni bila v tem povsem prepričljiva. Le-ta ni bil še v vsem tisti Maks, ki si ga je Cankar zamišljal v svojem delu. Res je, da se je v svoji vlogi potrudil, toda več nians v glasu, več čustvenega doživljanja in kretenj bo moral vnesti v svojo igro in ne dvomim, da bo tako ob premieri v Ajdovščini bolje uspel.

France Bernot je igralsko dobra pojava v Justinu Jakopiču. To svojo vlogo bi lahko še veliko bolje odigral, če ne bi bil preveč vpadljivo pozerski. Če je bil Maks zadržan, je bil Bernot izzivalen igralec, ki se tudi ni vživel v svojo vlogo in ga je veliko bolj zanimalo, kakšne obraze dela publika, kot to, kak obraz naj dela sam. Če se bo ta igralec tega otresel, bo vsekakor lahko podal svojo vlogo uspešno.

Župnik je eden najbolj posrečenih likov drame, čeprav ni povsem tak, kot si ga je zamislil Cankar. Je licemerski, je prefinjen, je diplomatski in na trenutke tudi župnik s tistimi lastnostmi vaške-

ga župnika, ki smo jih v življenju tudi srečavali. Morda nas ponekod celo preveč spominja na najboljše strani župnikov, kar pa avtor ni hotel. Igral ga je Anton Leban več kot poglobljeno in je bil dostojen, včasih celo nadkriljiv partner Kantorja. Moram ugočovati, da je bila ta vloga dana v najbolj posrečene igralske roke.

Sodnika je igral Ivan Lobnik kulturno, toda prav nič vsiljivo teatralično, na dostojni višini. Njegov glas in izražanje, geste in temperament so več kot prejetno presenetile. Vendar je ta vtis nekoliko zabrisal, ko je konec najbolj ihtive in dramatične scene zamaglil z neskladnostjo kretenj.

Starega Krneca, zapiteža, je odigral Stipe Šteker tako prepričljivo in enkratno, da nam njegova drobna vloga ves čas lebdi neizbrisno nad celo dramo. Mislím, da so na motim, če trdim, da je bil on res pravi Krnec in prav nihče drugi.

Hano, ženo Kantorja, je sklačno odigrala Lojzka Matičičeva. Zagrenjena, zapostavljena ženska povzpalega veljaka je bila prav taka, kot jo je Cankar in masikdo od nas v življenju srečaval in jo pomiloval, ker ji ni imel kaj zavičati.

Francko je prav dobro podala Jolanda Bratina. Simpatično, kolikor ji je dal lik možnosti, se je res potrudila, da ga realizira. Ta lik je pa sam po sebi že tako bléd, da nas niti v tekstu niti igralsko ne more povsem zadovoljiti.

Nino je igrala Cilka Lulikova, ki obljublja lep igralski talent, žal, da je bila v tej vlogi vse preveč kipeča. Ni nam mogla prepričati o tem, kar je Cankar položil na Ninin obraz. Največjo obtožbo, strah, zmočó, obup. Mogoče je bila temu kriva maska. Sunkovitost njenih kretenj bi se naj ublažila v topo ubitost, v pobožno željo in zanešenjaštvo, kjer pa ne sme biti nobenega temperamenta, razen kvečjemu strastne želje v glasu.

Zelo dobro je odigrala vlogo Lužarice Ivanka Bajc. Nekoliko zdre-na, tršata ženska s patetičnim, ubitim glasom, je storila več, kot če bi ne vem kako glasovno varirala.

Od otrok je bil najboljši Francelj, Kantorjev mlajši sin, ki ga je podal Duško Vidmar, dober je bil tudi Pepček, katerega je odigral Vanja Jelinčič, dočim so bili drugi več ali manj dobri. Starega oskrbnika je dóbno predstavil Bogo Jagodic, mogel pa bi biti še bolj dovršen lik.

Kmetje v zaključni sceni so se potrudili, bili bi lahko pa še boljši, da bi bili v resnici oprode Kraljá na Betajnovi.

Vendar so vse to le vtisi posameznika. Publika je gostovanje ajdovske "Svobode" povsod lepo sprejela in bila z dramó zelo zadovoljna. To je pa največ, kar lahko neka skupina doseže.

Drámo je režiral in scensko pripravil za uprizoritev prof. Ivo Kovač. Dóbršen del uspeha je plód njegové požrtvovalnosti in režiserskih sposobnosti, uspeh sam pa je prijetno zadoščenje celi dramski skupini.

M. L.

Delo DPD "Svobode" v Ajdovščini je v polnem razmahu. Ima pevski, dramski in umetniško propagandni odsek, razen tega pa še Ljudsko univerzo in Javno knjižnico. V zadnjem času sta se ustanovila še dva nova, in to lutovni oder in ženski tamburaški zbor. Zdaj pa nekaj kratkih beležk o delu samih sekcij.

Pevski zbor vestno in marljivo študira letošnji novi program, ki ga namerava izvajati na koncertu za občinski praznik. Zbor šteje 50 pevcev in pevk. Pohvalno je, da se je vključilo v zbor precej mladine. S tem naštudiranim koncertom namerava zbor gostovati v bližnji in daljnji okolici, na avto-cesti Ljubljana-Zagreb in dalmatinskih otokih.

Dramski odssek se je letos končno razgibal in predramil iz dolgotrajnega molka. Že takoj po občnem zboru društva so igralci začeli študirati Cankarjevo dramo "Kralj na Betajnovi". Delo dramske družine je bilo silno otežkočeno, saj niso imeli lastnih prostorov za študij, niti dvorane. Prisiljena je bila po končanem študiju gostovati v Velikih Žabljah, Braniku in Selu. Tem trem predstavam je prisostvovalo okrog 1.500 gledalcev. Ob otvoritvi kulturnega doma v Ajdovščini pa bo nastopilo končno tudi na domačem odru.

Ljudska univerza je organizirala jezikovna tečaja iz angleščine in nemščine. Oba tečaja obiskuje sedaj 20 tečajnikov. Prav bi bilo, da bi v bodoče odprli še druge tečaje, za katere bi bilo zanimanje.

Poleg teh tečajev LU prireja redna predavanja. Do zdaj jih je bilo 8, in to iz področja: literature, vzgoje, zdravstva, sodobne tehnike in gospodarstva. Nekaj predavanj je bilo organiziranih tudi s pomočjo okrajnega Sveta Svobod in prosvetnih društev v Gorici. To so bila zanimiva predavanja z diapozitivi in kratkimi filmi, ki so doživela velik obisk. Žal pa je vse premalo zanimanja za ostala predavanja, kar bi bilo želeli, da se ne ponavlja.

Knjižnica je odprta dvakrat tedensko: enkrat za dijake, in drugič za ostale. Ima na izbiro okrog 3.000 knjig. Obiskuje jo okrog 200 bralcev, ki so si lani izposodili nad 4.000 knjig. Za še boljši razmah in uspeh knjižnice bi bili potrebni novi prostori, kjer bi bila tudi čitalnica.

Umetniško-propagandni odsek skrbi predvsem za publiciranje dejavnosti našega društva v drugih listih. Lani je izdal tiskano brošuro "Naša pesem", letos pa izdaja "Kulturne odmeve".

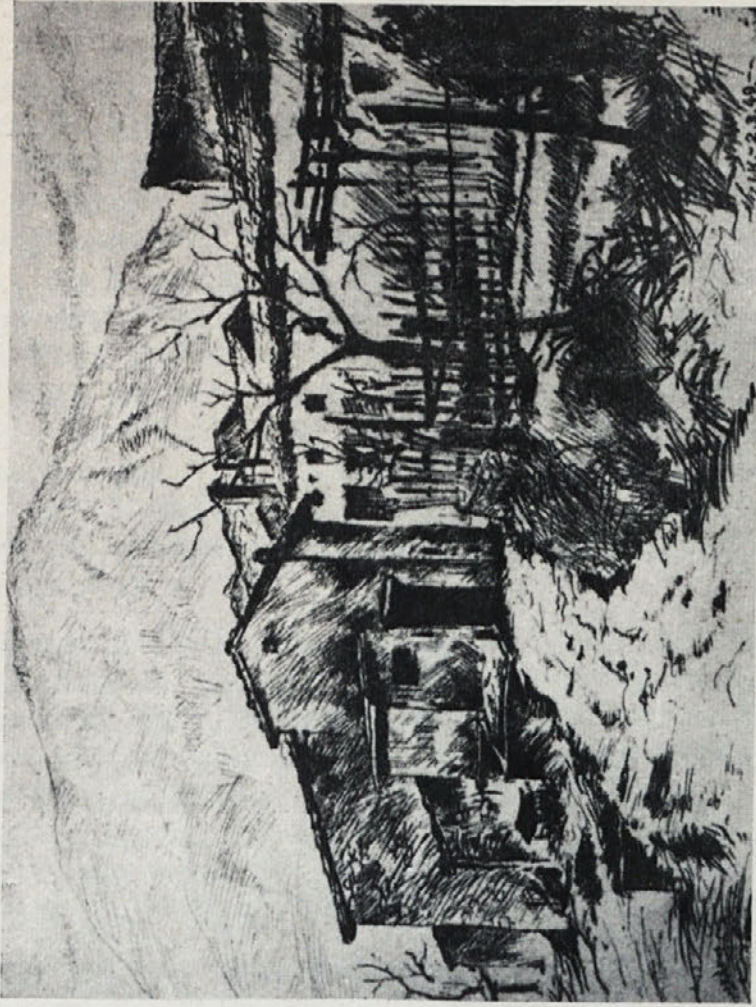
Lutkovni oder, ki se je pred kratkim ustanovil pripravlja lutkovno igro: Fran Levstik "Martin Krpan", s katero se bo predstavil našim malčkom na sam občinski praznik 5. maja.

Ženski tamburaški zbor se šele ustanavlja, iščemo interesente za to panogo glasbe. Največ zanimanja za to je med žensko mladino na Sadno likerskem kombinatu "Fructal".

Iz teh kratkih beležk je razvidno, da je društvo v tej sezoni že precej napravilo, lahko pa bi bilo kulturno življenje v Ajdovščini še bolj razgibano in pestro, če bi bili imeli dvorano že preje. Upamo, da se bo z otvoritvijo novega kulturnega doma ta dejavnost še bolj razširila in uveljavila.

M.R.

Ivan Kovač: „Gorenje“

Pavle Plesničar

A J D O V Š Č I N A

POGLED V NJENO PRETEKLOST

BESEDA O AVTORJU IN AVTORJEVA O SVOJEM DELU.

Pavle Plesničar izhaja iz številne družine. Rojen je bil v Krnici pri Trnovem leta 1880, umrl pa je v Ljubljani 1947 leta. Njegov oče je bil gozdar na Trnovem. Imel je več bratov in sestra, ki so pomrli in ostal je sam. Tudi on je bil slabotnega zdravja. V šolski kroniki je zabeleženo, da je imel mnogokrat več mesečni bolezenski dopust. Po končanem učiteljišču je služboval v raznih krajih Primorske, dokler ni bil 22. avgusta 1908 imenovan za upravitelja ljudske šole v Ajdovščini. To mesto mu je bilo zaupano le začasno, kajti že po dveh letih je bil imenovan za stalnega upravitelja Ivan Kavs, on pa za učitelja. Pred njim je bil upravitelj na tukajšnji osnovni šoli Franc Bajt.

Pred prihodom v Ajdovščino je Plesničar bil nadučitelj v Rikenbergu. V Ajdovščini je služboval dolgo let in tako je začel zbirati gradivo za zgodovino našega mesta. Kako je prišel na to misel, nam pripoveduje sam v svojih zapiskih :

- Tedaj sem pričel zbirati zgodovinsko gradivo trga in okolice, sledeč zgledu goriškega učiteljstva, ki se je istočasno in tudi že prej bavilo s slično nalogo v drugih šolskih občinah goriškega okrajnega glavarstva. Tako se je bilo nabralo v nekaj letih v okraju mnogo tozadevnega gradiva, le škoda, da sta od vsega tega za gledala beli dan samo dva spisa : " Opis Sv. Križa " od P. Medveščka in " Opis Št. Mavra " od A. Kutina.

Vse drugo je žal izginilo med prvo svetovno vojno . Mojim zapiskom je bila usoda sicer milejša, vendar sem l. 1918., to je ob okupaciji Primorske, docela opustil vsako nadaljnje delo; bil pa sem prepričan, da pride čas, ko ga bom lahko nadaljeval. Na ta čas sem čakal polnih petindvajset let. V Ljubljani sem segal po ajdovskih zapiskih in jih nadaljeval. Odslej mi je šlo delo hitreje od rok. Na razpolago so mi bili viri nekaterih ljubljanskih knjižnic, kjer sem posebno iz primorskega časopisja črpal precej gradiva. Za splošni del mi nudili dokaj tvarine Kutarjevi spisi, še prav posebno njegov opis Vipavskega Sv. Križa v II. letniku - izvestij muzejskega društva. - Viri so navedeni v opombah pod tekstom.

Knjigo sem napisal za obhobeljske rojake in s tega stališča naj se jo presoja.

Tem svojim rojakom posvečam delo v spomin na dobo, ko sta se Ajdovščina in Šturje ob nenadomestljivem vodstvu notarja Lokarja in ob zgledni marljivosti domačega prebivalstva še razraščali v ponosno narodno središče Vipavske doline in v spomin na dogodke, ko se je pred našimi očmi zrušilo tujčevo nasilje.

To slednje dejstvo bodi rojakom ob Hublju v največje zaščene, kakor je bilo meni, ko sem v letih strahote srečen prisluškoval, kako se bliža osvobojenje slednjič tudi našemu mučeniškemu narodu na skrajnem zapadu jugoslovanske zemlje. Bodi pa tudi nam v ponos, da so vaš skozi Ajdovščino prisižali prvi žarki svobode v razbičano slovensko domovino. Rojaki, tisočkrat pozdravljeni v zlati svobodi !.-

Tako pripoveduje o svojem delu avtor sam, mi pa smo mu hvaležni za zbrano gradivo in za trud vložen v delo. Ker je bil dober rodbobjub in je zbiral z ljubeznijo, so ga Italijani z večjo skupino Ajdovcev zaprli v Trstu. Zaradi nasilja in preganjanja se je umaknil v Jugoslavijo, kjer je služboval dalje, toda tudi tu ni pozabil svojih ožjih rojakov in na svoje delo.

+

Ureja in dopolnjuje delo prof. Lojze Bizjak.

I.

PREDRIMSKA DOBA.

*P*rvi početki Ajdovščine segajo daleč nazaj v predrimsko dobo, ko so bivali po velikem delu današnjega slovenskega ozemlja še Iliri, za njimi Kelti ter tem sorodni Tavriški Karni in Japodi, Njihove pokrajine so pozneje zavojevali Rimljani in si jih izbrali za svoja nova naselišča.

Samo ime Ajdovščina je poznejšega izvora. Naši predniki so vse, kar je bilo v zvezi s starim prebivalstvom označevali kot "ajdovsko". Ime kaže na kraj, kjer se je v davnihi nahajala stara predkrščanska, poganska ali ajdovska naselbina.

1.

Točnih podatkov v početku te predrimske naselbine nimamo. Gotovo je le, da se je nahajala na desnem bregu ob Hublju, ob cesti, ki je že v predrimski dobi vodila iz južnih pokraji po Vipavski dolini od Nanosa in dalje, južno okoli njega preko Okre / Hrušice / v Podonavje. Obstoj te starodavne prometne žile izpričujejo še danes številne utrjene postojanke, tako imenovana Gradišča, ki so nastajala v različnih razdaljah od nje na bolj vzvišenih krajih leve in desne strani Vipavske doline. Tako zasledimo danes Gradišče nad Vipavo, nad Planino, nad Ajdovščino pri Vip. Križu, zahodno od Slokarjev, nad Črnigoji pri Stomažu, pri Sv. Pavlu nad Vrtovinom, nad Črničami, nad Renčami, na Vitovljah in še drugod, torej vzdolž vse Vipavske doline. Nekatere Gradišča so iz prazgodovinske dobe, druga so vojaški kastei iz rimskih časov, tretja so nastala kot utrjena vojaška ali civilna branišča, selišča ter zatočišča v zadnjih stoletjih rimskega gospodstva. Mnoga so služila kot utrjene postojanke v različnih prazgodovinskih in rimskih obdobjih še pred prihodom Slovencev.

2.

Da so bili prebivalci predslovenskih Gradišč bojevito ljudstvo, je razumljivo. To dokazujejo že same izkopanine (noži, meči, sekire), ki so jih v kasnejših dobah izkopali bodisi v grobiščih ali pa v neposredni bližini nekdanjih Gradišč. V mirnih časih pa so zamenjali orožje

z orodjem ter obdelovali zemljo ali pa so se bavili z živinorejo.

Najvažnejše najdišče iz predrimske dobe je v bližini Ajdovščine " Kovačovšče " nad Lokavcem. Pri kopanju nekega vinograda je posestnik Batagelj našel na polno železnih in bakrenih predmetov. Sedemdeset centimetrov globoko v zemlji je bilo več grobov, ki spadajo v latensko dobo. Tu so našli veliko število bakrenih in bronastih zaponk, zapestnic in prstanov. Našli so tudi železne sulice in lepo ohranjeno čelado. Veliko teh predmetov je bilo odnesenih na Dunaj, nekaj pa jih ima sedaj Goriški muzej. Vsi najdeni predmeti so tipične ilirske kulture. Morda bodo poznejša strokovna izkopavanja še bolj osvetlila ta arheološki teren. Po količini predmetov moramo sklepati, da je to večje grobišče ilirskega naselja, potisnjeno na vznožje čavenskega pobočja.

Tudi predmeti najdeni v Gradišču nad Ajdovščino, so bili last Ilirov, ki so se umaknili pred Rimljani iz svojih naselij v ravnini. Našli so nekaj glinaste posode, ki je po svoji strukturi iz predrimske dobe, grobo oblikovana in žgana na rimski način. Ker leži Ajdovščina pod obronki Čavna in Trnóvske planote in v nekem oziru zaklepa Vipavsko dolino, je prirodno, da so na tem mestu postavili že Iliri svoja utrjena naselja, a so se morali umakniti pred Rimljani v višje predele, ki so bili pokriti s hras-tovimi gozdovi, kateri so jim nudili varna zatočišča.

-
1. A. Melik, Slovenija I. str. 333.
  2. M. Kos, Gradišče in Gradec v slovenskem srednjem veku. Glasnik muzejskega društva za Slovenijo 1941, str. 117.

RIMSKA DOBA

1.

a je bila Ajdovščina večje naselje že v predrimski dobi, nam dokazuje odlomek iz osme knjige rimskega zgodovinarja Herodianusa, ki omenja ta kraj, istočasno pa nam pojasnjuje nastanek kastruma.

1) Naj navedem mesto, kjer piše o tem kraju :

Enim vere Maximus, postea quam ad Italiae fines pervenit, premissis, exploratoribus, qui specularentur an ullae in Alpium convallis et densissimis silvis insidiae deliterescent, ipse in planum deductis militibus jubet armatorum acies quadrate agmina incedere, in longum porrectas potius quam confectas est ab iis plurimum campi occuparetur. Sed ubi tetam planitiem servatis rite ordinibus transmississent. Italiae ad urbem perventum est, quas Ema a cultoribus vecatur.

Ea sita est in extrema planitiae ad Alpium radices. Ubi speculatores atque exploratores exercitus miserunt Maximie, vacuum relictam urbem. Quumque noctem exagissent partim intra potentes cernonesque omnibus domos, partim in planitiae ipsa, statim sole oriente ad Alpes accesserunt.

Postea vere quas sine ullo impondimente superatis Alpibus in castra descenderant, lacti scilicet omnes instauratis animis vitulabantur. (Herodianus lib. VIII.12.)

Za nas je važno, da vemo, da je Maximinius Tracus dal to predrimsko naselje ograditi z močnim in utrjenim obzidjem. Jubet armatorum acies quadrato agmina incidere. Ta zid so torej gradile rimske oborožene sile z namenom, da bi od tu vladali čim večjemu delu bližnje in daljne okolice. Obzidje je bilo postavljeno vzdolž potoka Hublja. Ko je bilo to ozemlje docela osvojeno, so se morali Rimljani zanj boriti z Iliri, ki so tukaj prebivali in so morali naselje pred rimskimi osvajačci zapustiti, je ukazal Maximinius Tracus svojim vojskam, da so prešli alpske prelaze, kjer niso naleteli na nobeden odpor " sine ullo impendimento superatis Alpibus ".

Iz Italije so prišli v mesto, ki so ga domačini imenovali Ema - Italiae ad urbem perventum est, quas Ema

a cultoribus vocatur.

Prvotno ilirsko Emo so Rimljani preimenovali v Emono. To vest nam potrjuje tudi pozneje Tolomej.

Če spremljamo znamenito rimsko cesto, ki jo je Oktavijan Avgust dal preurediti v Via militaris po znamenitem delu " Itinerarium Hierosolymitanum ", dobimo kraje, o katerih nam govori Herodianus v svoji knjigi. Oglejmo si nekatere kraje in postajališča, kakor so navedena v tem itinerariju :

Civitas Concordia mil. VIII

Mutatio ad undecimum mil. XI

Fit a Mediolanum Aquileia usque mil. CCLI

Mutatio ad undecimum mil. XI

Mutatio Castra mil. XI

Ad Pirum summos Alpes mil. VIII

Mutatio Apivilla mil. VIII

Mutatio ad nonum mil. VIII

Civitas Aquileia mil. XI

Mutationes XXIII

Mutatio ad Fornules

Inde sunt Alpes Juliae, Mansia Longatica mil. X

Civitas Emona mil. XIII

Cesta Oktavijana Avgusta, ki je imela svoje izhodišče na vzhodnih vratih Ogleja, je držala preko Mosta na Soči v bližino naselja Fara, od tod je šla vzdolž Vipavske doline v Mutatio Castra (današnja Ajdovščina). Pred Ajdovščino se je združila z drugo cesto, ki je držala po severnem delu Krasa in je tu di prihajala iz Ogleja. Sam opis Cesta bo sledil na drugem mestu (opom. urejevanja). Leta 181 pred n.št. so Rimljani zagospodovali skrajnemu severovzhodnemu kotu gornje italijanske nižine, kjer so si osnovali pokrajino Akvilejo, odkoder so polagoma širili svojo oblast v vse smeri ravnega in hribovitega Posočja. To prodiranje jim je uspelo gladko. Ozemlje je bilo pokrito z gostimi hrastovimi gozdovi, ki so segali skoro do samega korita reke Vipave. Na Krasu so bile močne utrdbe. Povsod pa so nudili žilav odpor zavajevalcem Japodi. Rimska moč pa je bila zaradi državljanskih vojn močno oslABLJENA.

Šele Oktavijan Avgust je na pomlad 35. pr. n. št. krenil z močno vojsko v Ilirik. Pri glavnem mestu Japodov, pri Metulu, je naletel na silovit odpor. Šele po daljši borbi se mu je posrečilo zavzeti mesto, za njim pa še druge kraške utrdbe in preko njih prodreti v Posavje, odkoder mu je bila odprta pot v Panonijo

in dalje proti vzhodu. Leta 14. n. št. so že stale rimske legije na severu ob Donavi.

Tako se je začela z rimskim gospodarstvom v naših pokrajinah povsem nova doba; važna v mnogoterem, zlasti v gospodarskem oziru. Rimljani so začeli obdelovati do takrat povsem zanemarjeno zemljo, nasajati vinograde, povspeševali so rudarstvo, gradili so fužine, gobjili razne obrti, skratka nastajale so nove naselbine, torej novi kraji in nova mesta, ki so jih znali modri Rimljani zvezati s cestami, katerih sled se je obdržala skozi dolga stoletja.

Akvileja (Oglej) imenovana drugi Rim je štela takrat pol milijona prebivalcev. Postala je znamenito trgovsko in obrtno središče in cesar Avgust, ki ima največ zaslug za njen razcvet in slavo, je sam pogostoma bival v njenem močnem obzidju ter izgradil vojno brodovje pri današnjem Gradežu. Zato je razumljivo, da so se v tako velikem centru stikale vse važnejše ceste iz gornje Italske ravnine ter iz naših pokrajin, tako preko Krasa, Vipavske, Nadiške in Soške doline. Najvažnejša med njimi je bila vsekakor cesta, ki je vodila iz Akvileje po Vipavski dolini, čez Hrušico, skozi Ljubljano, Celje, Ptuj in Dunaj. Še danes lahko sledimo tej nekdanj tako važni poti, po kateri se je takorekoč prelivalo vse življenje med Podonavjem in Apeninskim polotokom. V onih časih so po njej prevozili ogromne količine blaga, na stotisoče ljudstva je po njej drlo iz severovzhodnih pokrajin Evrope proti toplemu jugu in obratno.

Ceste so zidali Rimljani v prvi vrsti za vojaške namene, v obilni meri pa so služile tudi tedanji trgovini pošti in obšemu prometu sploh. Pri tem pa niso graditelji gledali toliko na njihovo skladnost, kolikor na kratkost in možnost hitrega prevoza. Tako je bila n. pr. stara prometna pot, ki je vodila okoli Nanosa preko Okre na vzhod, za časa cesarja Avgusta iz vojaških razlogov skrajšana in preložena v smeri Ajdovščina - Col, čez znatno višjo in nenaseljeno Hrušico, kateri se je prazgodovinska pot iz tega razloga izognila. Ob Avgustovi smrti so verjetno še delali na cesti oddelki panonskih legij.

3.

Ob cestah so novi oblastniki ustanavljali male naselbine, ki so se polagoma bolj in bolj večale. Po navadi so izbrali taka mesta, kjer so imeli že Karni svoje naselbine n. pr. : prostor, na katerem stoji danes

Ajdovščina. Kako bi pač mogli Rimljani pustiti v nemar tako ugoden kraj ob Hublju, katerega so imenovali - Fluvius frigidus - t.j. mrzla reka, Ajdovščino pa - "Castrum od fluvium frigidum" ali kratko samo "Castrum", po rimskih potopisih virih je bila četrta postaja ob veliki rimski cesti Akvileja - Emona. Saj jih je lega kraja naravnost silila, da so mu posvečali vso svojo pozornost. Bistra, nenavadno mrzla voda Hublja in vnožje strmih gora sta jih privlačevala, da se je prav morala dvigniti na tem mestu tako važna rimska postojanka. Njena potreba je bila očitna in važnost splošna. Tu so počivali in se krepčali trudni popotniki, trgovci, uradniki; tu so bila prenočišča, skladišča, hlevi; tu so dobivali vozovi pripravo za strme klance čez Hrusco, ki je bila naslednja postaja. Toda važnost obhubeljske postojanke se je dvignila še bolj proti koncu drugega stoletja in v slededem tretjem stoletju n.št., ko je pritisk sovražnikov od vzhoda postajal vedno silnejši.

---

3. B. Saria "Doneski k vojaški zgodovini" Glasnik
MDS 1939, str. 122.

TEKSTILNA TOVARNA V AJDOVŠČINI.

Kadar govorimo o naši Primorski, se nehote spominimo časov, ko je v tem delu naše domovine gospodoval tujec-Italjan. Kakor je bila kruta preteklost tega predela naše domovine, tako je bridka zgodovina našega primorskega tekstilnega delavca. Tujec ga je s popolno likvidacijo dokaj močne tekstilne industrije prisilil, da je moral iskati dela izven svoje domovine v Italiji.

Osvoboditev Primorske pa je prinesla tudi primorskemu tekstilcu mirnejše in boljše življenje ter trdno vero v svetlo bodočnost.

Na zapuščinah najstarejše tekstilne tovarne-predilnice na slovenskih tleh, ki so jo Italijani iz nacionalnih razlogov leta 1932 likvidirali, je začela rasti leta 1948 sedajna "Tekstilna tovarna Ajdovščina" v Ajdovščini. Postopoma, vendar s hitrim tempom se je razvijala vse do lanskega leta, ko je zaključila svoje prvo obdobje izgradnje. Danes predstavlja močno in dobro organizirano tekstilno tovarno, ki zaposluje 350 delavcev, ter obsega tkalnico, apreturo in barvarno. S to tovarno so postavljeni novi trdnjaji temelji tekstilne industrije v Ajdovščini, ki bo dajala zaslužek sedanjim in bodoči generaciji ožje Vipavske doline.

Da je bilo potrebno za zgraditev tega podjetja mnogo truda in požrtvovalnosti, ni treba posebej poudarjati, poudariti pa je potrebno dejstvo, da se je tekstilna tovarna v Ajdovščini, kljub svojemu skorajšnjemu nastanku uvrstila med vodilne tekstilne tovarne v državi, upoštevajoč odlično kvaliteto izdelkov in visoko storilnost. Nadnormalno izkoriščanje/nad 90%/strojnega parka in odlična kvaliteta proizvodov sta sad izrednega prizadevanja kolektiva. Priznanje domačega in tujega kupca pa sta ponos slehernega člana kolektiva.

Iz leta v leto se je ob izgradnji podjetja stalno dvigala proizvodnja in je spričo razpoložljivih kapacitet leta 1957 dosegla svoj vrhunec. Tako je tekstilna tovarna v Ajdovščini dala v tem letu nad 4,3 milijonov bombažnih in staničnih tkanin na domače in tuje tržišče. Pri tem je vstvarila 1.144 milijonov dinarjev bruto dohodka. Da bi dali na domače tržišče čim več pestrih tkanin, katerih na trgu primanjkuje, je kolektiv sklenil v lastnih delavnicah v ta namen predelati del obstoječega strojnega parka. To tudi že uspešno izvaja in prva dva takšna stroja sta že vključena v proizvodnjo. Z obzirom na obstoječi strojni park je podjetje velik del svojih izdelkov izvažalo v Nemčijo, Anglijo in dežele bližnjega vzhoda. S tem je ustvarilo letni pritok 600.000 dolarjev, ki so dragoceni za naše gospodarstvo.

S temeljitim remontom strojnega parka v teku preteklih let je kolektivno uspelo ustvariti najboljše pogoje za višjo proizvodnjo in znižanje materialnih stroškov, kar se pozitivno odraža v ceni proizvodov.

S ciljem dvigniti strokovni nivo delavcev pa organizira stalne strokovne tečaje za novodošle delavce. Z namenom, da si zagotovi dober strokovni kader, pa štipendira na raznih šolah 11 dijakov.

Kakor že rečeno, predstavlja današnja tekstilna tovarna prvo obdobje izgradnje tekstilne industrije v Ajdovščini. Drugo obdobje predvideva zgraditev predilnice s 18.000 vreteni in je v teku ter so za to pripravljene vsi potrebni elaborati. Razširitev obstoječe tekstilne tovarne z dograditvijo predilnice je za ta del primorskega življa izredno važna, ker bo dajala zaslužek še preostali nezaposleni delovni sili. Istočasno pa je to obnovev nad 130 let stare predilniške tradicije, ki je bila prekinjena leta 1932. Važna pa je tudi za celotno tekstilno industrijo, ki ji danes občutno primanjkuje bombažne in stanične preje, vsled česar ne more do popolnosti izkoriščati razpoložljivih kapacitet v tkalnicah.

Z dosedanjim marljivim delom je kolektiv tekstilne tovarne v Ajdovščini dokazal, da je popoln garant za najuspešnejše delo nove predilnice in da je zlahka kos takšni nalogi.

Težki dnevi primorskega tekstilca so za nami. Pridobitve nove socialistične domovine visoko ceni. To je dokazal s svojimi uspehi in neumornim delom. Zavest, da je gospodar svojega podjetja in da uveljavlja svojo voljo, pa mu daje stalno novih moči, ki bodo rodile nove še večje uspehe.

tekstilna tovarna ajdovščina

izdeluje:

razne bombažne
stanične, progaste
in barvane tkanine
za žensko in moško perilo

predvsem izdeluje:

najboljše
in najdaljše
flanelaste rjuhe

gospodnje!

zahtevajte
v vseh trgovinah
samo blago
najboljše kvalitete izdelave
tekstilne tovarne v ajdovščini